

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "VALAHIA" DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI
UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE

RAPORTUL DINTRE HOMO NEANDERTHALENSIS ȘI HOMO SAPIENS – CONCEPȚII ȘI CONTROVERSE VECHI ȘI NOI

– REZUMAT –

**CONDUCĂTOR DE DOCTORAT,
Prof. univ. dr. Marin CÂRCIUMARU**

**DOCTORAND,
Adrian NICOLAE**

**TÂRGOVIȘTE
2022**

CUPRINS

INTRODUCERE	p. 6
 Capitolul I. <i>HOMO NEANDERTHALENSIS</i> – STADIUL	
DESCOPERIRILOR DIN EUROPA, ASIA ȘI ORIENTUL APROPIAT	p. 9
I.1. Istoricul cercetării	p. 9
I.2. Originea speciei <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 14
I.2.1. Apariția și evoluția cronologică a lui <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 15
I.2.1.1. Modelul acreției (acumulării)	p. 17
I.2.1.2. Modelul celor două etape	p. 18
I.2.1.3. O origine non-europeană	p. 19
I.3. <i>Homo neanderthalensis</i> în Europa, Asia și Orientul Mijlociu	p. 21
I.3.1. Migrațiile în cadrul speciei <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 22
I.3.2. Variabilitatea geografică, morfologică și genetică a speciei <i>Homo Neanderthalensis</i>	p. 32
I.4. Considerații asupra evoluției cognitive a Omului de Neanderthal în Paleoliticul Mijlociu	p. 35
I.4.1. Cultura materială a Omului de Neanderthal	p. 37
I.4.2. Habitatele și strategiile de vânătoare ale lui <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 46
I.4.2.1. Tipare de locuire și strategiile de vânătoare ale Omului de Neanderthal în interglaciarul Riss/Würm	p. 46
I.4.2.2. <i>Homo neanderthalensis</i> în Europa Occidentală	p. 50
I.4.2.3. <i>Homo neanderthalensis</i> în sudul Europei	p. 55
I.4.2.4. <i>Homo neanderthalensis</i> în Orientul Mijlociu	p. 60
I.4.2.5. <i>Homo neanderthalensis</i> în Europa de Est	p. 67
I.4.3. Manifestări spirituale și artistice ale Omului de Neanderthal	p. 72

Capitolul II. <i>HOMO SAPIENS</i> - ORIGINI ȘI RĂSPÂNDIREA SA ÎN	
EURASIA	p. 78
II.1. Distribuția primilor oameni anatomic moderni în Africa Subsahariană	p. 81
II.1.1. Formațiunea Omo Kibish, Etiopia	p. 81
II.1.2. Formațiunea Bouri, Etiopia	p. 84
II.1.3. Sistemul de peșteri Klasies River Mouth, Africa de Sud	p. 86
II.1.4. Border Cave, Africa de Sud	p. 88
II.2. Distribuția primilor oameni anatomic moderni în Africa de Nord	p. 90
II.2.1. Jebel Irhoud, Maroc	p. 90
II.2.2. Singa, Sudan	p. 92
II.3. <i>Homo sapiens</i> în Orientul Mijlociu	p. 94
II.3.1. Peștera Qafzeh	p. 95
II.3.2. Peștera Es Skhūl	p. 98
II.3.3. Peștera Misliya	p. 101
II.3.4. Peștera Manot	p. 102
II.4. Migrațiile și dispersia Omului Anatomic Modern în Asia în Paleoliticul	
Mijlociu	p. 103
II.4.1. <i>Homo sapiens</i> în Peninsula Arabică	p. 105
II.4.2. <i>Homo sapiens</i> în Asia	p. 107
II.5. Apariția Omului Anatomic Modern în Europa	p. 112
Capitolul III. RAPORTUL DINTRE OMUL DE NEANDERTHAL ȘI OMUL	
ANATOMIC MODERN – CONSIDERAȚII GENERALE	p. 119
III.1. Disparația lui <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 120
III.1.1. Extincția în urma intruziunii lui <i>Homo sapiens</i> în Eurasia	p. 120
III.1.2. Extincția provocată de factori climatici sau geologici	p. 124
III.1.3. Continuitate sau asimilare	p. 126
III.2. Ultimii neanderthalieni – între certitudine și controversă	p. 128
III.2.1. Arcy-sur-Cure și Saint-Césaire	p. 128
III.2.2. Vindija, Croația	p. 131
III.2.3. Peștera Mezmaiskaya, Rusia	p. 133

III.2.4. Peninsula Iberică	p. 135
III.3. Musterianul târziu european și industriile de tranziție	p. 138
III.3.1. Industriile de tranziție	p. 138
III.3.2. Musterianul târziu european	p. 146
III.4. Apariția lui <i>Homo sapiens</i> în Europa	p. 148
III.4.1. Initial Upper Paleolithic	p. 148
III.4.2. Proto-aurignacian și Aurignacian	p. 150
III.4.3. Primii oameni anatomic moderni din Europa și raportul acestora cu <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 154
III.5. Cronologia ocupației lui <i>Homo sapiens</i> și <i>Homo neanderthalensis</i> în Orientul Mijlociu	p. 158

Capitolul IV. TRANZIȚIA DE LA *HOMO NEANDERTHALENSIS* LA *HOMO SAPIENS* PE TERITORIUL ROMÂNESC – O CONTRIBUȚIE LA ÎNȚELEGEREA RAPORTULUI DINTRE CELE DOUĂ SPECII

IV.1. Descoperiri antropologice realizate pe teritoriul României	p. 162
IV.1.1. <i>Homo neanderthalensis</i> pe teritoriul României	p. 162
IV.1.1.1. Peștera Bordul Mare	p. 162
IV.1.1.2. Peștera Livadița	p. 167
IV.1.2. <i>Homo sapiens</i> în România	p. 168
IV.1.2.1. Peștera Cioclovina Uscată (Ciclovina Uscată)	p. 168
IV.1.2.2. Peștera Muierii (Baia de Fier)	p. 170
IV.1.2.3. Peștera cu Oase, România	p. 177
IV.2. Cronostratigrafia musterianului și a perioadei de tranziție către paleoliticul superior prin prisma cercetărilor paleoclimatice și geocronologice	p. 179
IV.2.1. Peștera Cioarei (Boroșteni)	p. 181
IV.2.2. Peștera Curată și Peștera Spurcată (Nandru)	p. 183
IV.2.3. Peștera Bordul Mare (Ohaba Ponor)	p. 185
IV.2.4. Peștera Hoților (Băile Herculane)	p. 187
IV.2.5. Peștera Gura Cheii (Râșnov)	p. 189

IV.3. Tranziția de la Paleoliticul Mijlociu către Paleoliticul Superior pe teritoriul României	p. 191
IV.4. Perioada de tranziție de la Paleoliticul Mijlociu către cel Superior pe teritoriul României, în context european	p. 213
CONCLUZII	p. 220
BIBLIOGRAFIE	p. 227

REZUMAT

Cuvinte-cheie: *Homo neanderthalensis*, *Homo sapiens*, arheologie, paleolitic, evoluția omului, tranziție, evoluție culturală, Paleolitic superior, Paleolitic mijlociu, cultură materială, paleoantropologie, migrație, preistorie, musterian, aurignacian

Raportul dintre *Homo sapiens* și *Homo neanderthalensis* a fost și a rămas unul dintre cele mai controversate și mai disputate aspecte ale evoluției umane, a dispersiei celor două specii în spațiul eurasiatic dar, mai ales, prin implicațiile pe care le are asupra evoluției culturale a reprezentanților acestora. Acest raport, care implică interacțiunea, schimburile culturale sau genetice dintre speciile umane menționate și, foarte posibil, motivele care au dus la declinul și dispariția uneia dintre ele și proliferarea alteia, este unul puțin înțeles astăzi. Implicit, răspunsurile la întrebările fundamentale care privesc acest episod deosebit de important din istoria celor mai recente specii umane din Europa, Orientul Mijlociu și vestul Asiei au rămas în mare parte, prin prisma controverselor și a lipsei informațiilor, la un nivel ipotetic. Pentru o înțelegere a fenomenelor care au marcat tranziția de la o specie la alta, dar și relația dintre reprezentanții acestora, am considerat că este imperios necesară o abordare exhaustivă, care să ia în calcul toate aspectele ce țin de evoluția speciilor amintite, tiparele comportamentale și modificările survenite la nivelul acestora de-a lungul timpului, particularitățile zonale ale unor grupuri umane, evoluția cognitivă a indivizilor din cele două specii și, mai ales, dovezile de care dispunem în prezent, care fac trimitere la controversatul moment al interacțiunii inter-specii, în special pe teritoriul Europei și, cu precădere, în spațiul geografic românesc.

Actualitatea și importanța acestei teme derivă atât din abordarea complexă și exhaustivă, dar și prin schimbările fundamentale de paradigmă survenite în ultimii ani, pe care această teză le analizează. Ne referim aici la redatarea celor mai importante situri din Europa, Asia sau Orientul Mijlociu, la reîncadrarea culturală a unor descoperiri paleoantropologice importante (cum ar fi cele ce privesc fosilele neanderthaliene recuperate din nivelul châtelperronian de la Arcy-sur-Cure), la contestarea ipotezei privind aurignacianul ca primă formă de manifestare culturală a lui *Homo sapiens* în Europa dar, mai ales, la corelarea celor mai noi descoperiri arheologice în domeniu cu cele existente deja. Astfel, importanța și actualitatea tematicii abordate rezultă tocmai din corelarea datelor vechi cu cele mai noi, și prin explicațiile pe care le aduce pe baza schimbărilor survenite

în ultimii ani la nivel teoretic și practic. Poate cel mai important este faptul că, dincolo de a încerca să ofere răspunsuri la întrebări fundamentale privind raportul dintre cele două specii umane amintite, această teză propune noi metode de abordare a cercetării arheologice preistorice și, de asemenea, susține necesitatea implementării studiilor interdisciplinare imperios necesare, în opinia noastră, în înțelegerea comunităților preistorice ca parte a unui sistem complex, mai degrabă decât ca particularități zonale. Considerăm că acesta este, de altfel, scopul oricărei cercetări arheologice.

Ne-am propus ca în această teză doctorală să abordăm patru aspecte definitorii în înțelegerea raportului dintre *Homo neanderthalensis* și *Homo sapiens*, acestea fiind corelate într-un tablou general. Astfel, contribuția tezei la cercetarea științifică constă, în opinia noastră, tocmai în prezentarea exhaustivă a acestor elemente ale cercetării, grupate în patru capitole distincte, dar, mai ales, prin reunirea celor mai importante idei într-o imagine de ansamblu, cu accent pe implicațiile pe care aceasta le are asupra datelor oferite până în prezent de siturile preistorice din România.

În primul capitol al acestei teze doctorale am încercat să redăm o imagine cât mai clară și mai elaborată a nivelului atins în prezent în cercetarea speciei *Homo neanderthalensis*. Plecând de la această premisă, am analizat toate ipotezele existente cu privire la originea speciei amintite, pe baza descoperirilor arheologice, dar și a diferitelor interpretări ale datelor. De asemenea, am detaliat aspectele ce țin de tiparul comportamental al oamenilor de Neanderthal, în funcție de particularitățile fiecărei zone geografice în care au fost descoperite urme ale unor comunități de acest gen. Am analizat, în acest sens, tiparul comportamental al comunităților din Orientul Mijlociu, din vestul Europei, din Peninsula Italică, cea Iberică, apoi din centrul sau estul Europei. Nu în ultimul rând, am subliniat schimbările survenite la nivel comportamental susținute de descoperirile arheologice ce cuprind un interval de timp de aproape 80 de milenii, plecând de la prezumptiva colonizare a Eurasiei survenită acum circa 120.000 de ani. Deosebit de importantă în acest demers a fost detalierea particularităților zonale și încadrarea acestora într-un tablou general, cu aplicații în cercetările viitoare. Spre exemplu, implicațiile pe care le are corelarea culturii micoquiene de la Ripiceni Izvor cu descoperiri similare din Crimeea sau din Polonia, implicit a asocierii comunităților de pe Prut cu cele din zonele amintite și posibila lor situare pe rutele de migrație ale acestora.

Un alt aspect pe care l-am luat în considerare a fost acela a capacității cognitive a speciei *Homo neanderthalensis*, a schimbărilor produse de-a lungul timpului la nivel cultural (acolo unde

a fost cazul), a posibilelor rute de migrație, dar și a analizei modului de ocupare a unor situri, prin prisma exploatării resurselor existente într-un teritoriu. Nu în ultimul rând, am încercat să punctăm acele descoperiri arheologice care susțin superioritatea cognitivă a acestei specii umane, comparând aceste date cu cele mai vechi sau mai noi care susțin contrariul.

Similar la nivel conceptual cu acest prim capitol, cel de al doilea capitol urmărește evoluția speciei *Homo sapiens*, a dispersiei acesteia în spațiul eurasiatic, dar și schimbările fundamentale care au avut loc atât la nivel morfologic, cât mai ales la nivel cultural. Am analizat astfel controversile legate de presupusa origine africană a acestei specii și am încercat să oferim, în acest mod, o imagine cât mai clară prin intermediul datelor existente în prezent. Am luat în calcul toate siturile care au oferit material osteologic uman mai vechi de 100.000 de ani și am prezentat o imagine generală a originii acestei specii umane, plecând atât de la diferențele morfologice ale indivizilor descoperiți în acestea, dar mai ales de la diferențele sau similitudinile culturale existente între siturile amintite. În același mod, am urmărit la nivel cronologic apariția speciei *Homo sapiens* în toate siturile eurasiatice în care aceasta și-a făcut simțită prezența. Apoi, am detaliat inovațiile culturale survenite în diferite zone geografice, tocmai pentru a putea oferi o imagine sugestivă a dispersiei acestor particularități culturale în spațiul amintit.

Cel de al treilea capitol tratează pe larg problematica raportului dintre *Homo neanderthalensis* și *Homo sapiens* la nivel eurasiatic, prin intermediul tuturor datelor pe care cercetarea arheologică le-a oferit până în prezent, Am luat în calcul posibila interacțiune a celor două specii, dar și schimburile culturale și genetice ce ar fi putut surveni ca urmare a acestei interacțiuni. Am încercat, de asemenea, să oferim o imagine cât mai clară a acestei posibile relaționări interspecii și implicațiile pe care aceasta le-ar fi putut avea asupra manifestărilor culturale din spațiul eurasiatic. Pentru acest deziderat, am dezbătut nu doar problematica așa numitelor culturi de tranziție prezente pe teritoriul Europei, dar și particularitățile culturale ale culturilor materiale din Orientul Mijlociu, considerat de noi punctul de plecare al Paleoliticului superior, și modul în care dispersia unor grupuri umane poate fi urmărită prin prisma proliferării creațiilor acestora. Nu în ultimul rând, am introdus în acest tablou general descoperirile recent care arată nu doar o dispersie mult mai veche decât se crezuse a lui *Homo sapiens* în Europa, ci și implicațiile pe care aceste episoade de migrație le-ar fi avut la nivel cultural asupra comunităților existente la acea vreme.

În ultimul capitol al acestei teze, cel de al patrulea, ne-am propus să oferim o imagine detaliată a cercetării arheologice în România, de la începuturi și până în prezent, a diferitelor interpretări oferite pe baza nivelului cercetării din diferite perioade istorice dar, mai ales, să oferim soluții, la nivel teoretic, privitoare la abordarea pe viitor a cercetării în domeniu. Am analizat astfel toate descoperirile antropologice paleolitice efectuate pe teritoriul României, cu particularitățile aferente fiecăreia dintre ele. Apoi, am detaliat importanța corelării datelor arheologice cu un tablou clar, coerent, al schimbărilor climatice care s-au petrecut în ultimii 120.000 de ani pe teritoriul țării noastre. Asta tocmai în ideea înțelegerii complexe a comunităților umane paleolitice, a tiparului lor comportamental, a adaptării la anumite medii geografice dar, cel mai important, al asocierii lor cu diferitele episoade climatice înregistrate în acest spațiu geografic.

Am subliniat, ca un element cheie, aparentele contradicții și controverse legate de vechimea substanțială a resturilor fosile umane, comparativ cu emergența relativ târzie a primelor manifestări ale Paleoliticului superior. Contemporaneitatea dintre cele două specii în acest areal, susținută încă de acum patru decenii de prof. Marin Cârciumar (1980), este o certitudine, una dublată de descoperirea resturilor antropologice de la Peștera cu Oase care arată un individ hibrid cu vârsta de aproximativ 40.000 de ani (vârsta calibrată). Faptul că aceste fosile umane au fost descoperite fără un context material clar nu face decât să adâncească și mai mult controversele privitoare la apariția paleoliticului superior în România. În prezent, pe teritoriul României, nu există decât un singur sit arheologic în care a fost documentată o tradiție culturală specifică paleoliticului superior cu vârsta mai mare de 33.000 de ani. Este vorba despre situl de la Poiana Cireșului, jud. Neamț, acolo unde am participat la campaniile de săpături arheologice întreprinse în perioada 2015-2018. Privit prin prisma datelor pe care le-a oferit până în prezent, situl prezintă o importanță covârșitoare în ceea ce înseamnă apariția primilor reprezentanți ai speciei noastre în România și, implicit, a începuturilor paleoliticului superior în acest spațiu geografic. Acesta impune, în aceeași ordine de idei, o reinterpretare a datelor ce privesc nu doar emergența omului anatomic modern pe teritoriul românesc, ci și implicațiile pe care acest eveniment le are asupra relațiilor dintre speciile umane existente la acel moment în acest areal geografic.

Un alt aspect pe care l-am detaliat în acest ultim capitol este cel legat de problematica încadrării culturale a inventarului litic din majoritatea siturilor asociate cu apariția paleoliticului superior pe teritoriul țării noastre. Aparenta lipsă a elementelor aurignaciene din siturile paleolitice care succed musterianul susține proliferarea unor culturi non-aurignaciene pe teritoriul României

și, mai ales, indică existența mai multor valuri de migrație produse de deplasarea unor comunități diferite, cu tradiții culturale diferite, în acest spațiu situat la granița dintre vestul și estul Europei. În acest scenariu, așa cum am subliniat pe parcursul acestui studiu, descoperirile antropologice pot oferi răspunsuri acolo unde culturile materiale încă nu o pot face. Paradoxal, astfel de descoperiri preced începuturile culturale ale paleoliticului superior în România. Resturile antropologice de la Peștera Muierii, Peștera cu Oase sau Peștera Cioclovina indică, prin datele genetice și analizele comparative, ideea mai multor valuri de migrație ale unor populații diferite, pe teritoriul României. De asemenea, studiile tehnopologice efectuate asupra materialului litic din siturile din vestul și estul României pot sublinia ipoteza unor influențe culturale diferite, pe de o parte est europene, și de pe altă parte central sau sud europene.

Însă, așa cum am subliniat în această teză doctorală, complexitatea fenomenelor care marchează trecerea de la paleoliticul mijlociu către cel superior pe teritoriul României nu poate fi explicată doar prin definirea culturală a materialului litic din siturile paleolitice. Pentru completarea acestui tablou și pentru înțelegerea rolului pe care *Homo sapiens* l-a avut în dispariția Omului de Neanderthal este nevoie de integrarea unor studii interdisciplinare noi în cercetarea arheologică, studii care să ofere răspunsuri clare cu privire la mobilitatea, tiparul comportamental, relațiile inter specii sau capacitatea cognitivă a acestor specii umane. Nu mai puțin importantă în acest demers este analiza aprofundată a acelor potențiale situri paleolitice deja semnalate pe teritoriul României, precum și descoperirea unora noi, care să adauge date și informații în completarea celor deja existente.

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA “VALAHIA” DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI
UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE

THE RELATION BETWEEN HOMO NEANDERTHALENSIS AND HOMO SAPIENS – OLD AND NEW BELIEFS AND CONTROVERSIES

– ABSTRACT –

**PhD COORDINATOR,
Prof. univ. dr. Marin CÂRCIUMARU**

**PhD STUDENT,
Adrian NICOLAE**

**TÂRGOVIȘTE
2022**

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	p. 6
Chapter I. <i>HOMO NEANDERTHALENSIS</i> – THE STAND OF DISCOVERIES IN EUROPE, ASIA AND THE MIDDLE EAST	p. 9
I.1. The history of research.....	p. 9
I.2. The origins of <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 14
I.2.1. The appearance and chronological evolution of <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 15
I.2.1.1. The accretion (accumulation) model	p. 17
I.2.1.2. The two stages model	p. 18
I.2.1.3. A non-European origin	p. 19
I.3. <i>Homo neanderthalensis</i> in Europe, Asia and the Middle East.	p. 21
I.3.1. Migrations within <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 22
I.3.2. The geographical, morphological and genetic variability of <i>Homo Neanderthalensis</i>	p. 32
I.4. Considerations on the cognitive evolution of the Neanderthal man in Middle Paleolithic	p. 35
I.4.1. The material culture of the Neanderthal man	p. 37
I.4.2. Habitats and hunting strategies of <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 46
I.4.2.1. Habitation patterns and hunting strategies of the Neanderthal man in the Riss/Würm interglaciary.....	p. 46
I.4.2.2. <i>Homo neanderthalensis</i> in Western Europe	p. 50
I.4.2.3. <i>Homo neanderthalensis</i> in southern Europe	p. 55
I.4.2.4. <i>Homo neanderthalensis</i> in the Middle East	p. 60
I.4.2.5. <i>Homo neanderthalensis</i> in Eastern Europe	p. 67
I.4.3. Spiritual and artistic manifestations of the Neanderthal man.....	p. 72

Chapter II. *HOMO SAPIENS* – ORIGINS AND ITS PRESENCE IN

EURASIA	p. 78
II.1. The distribution of the first anatomically modern humans on Sub-Saharan Africa	p. 81
II.1.1. The Omo Kibish formation, Ethiopia	p. 81
II.1.2. The Bouri formation, Ethiopia	p. 84
II.1.3. The Klasies River Mouth cave system, South Africa	p. 86
II.1.4. Border Cave, South Africa	p. 88
II.2. The distribution of the first anatomically modern humans in North Africa	p. 90
II.2.1. Jebel Irhoud, Morocco	p. 90
II.2.2. Singa, Sudan	p. 92
II.3. <i>Homo sapiens</i> in the Middle East	p. 94
II.3.1. Qafzeh Cave	p. 95
II.3.2. Es Skhūl Cave	p. 98
II.3.3. Misliya Cave	p. 101
II.3.4. Manot Cave	p. 102
II.4. Migrations and dispersion of the anatomically modern humans in Asia in the Middle Paleolithic	p. 103
II.4.1. <i>Homo sapiens</i> in the Arab Peninsula	p. 105
II.4.2. <i>Homo sapiens</i> in Asia	p. 107
II.5. The appearance of anatomically modern humans in Europe	p. 112

Chapter III. THE RELATION BETWEEN THE NEANDERTHAL MAN AND THE ANATOMICALLY MODERN HUMAN – GENERAL

CONSIDERATIONS	p. 119
III.1. The disappearance of <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 120
III.1.1. The extinction caused by <i>Homo sapiens</i>' intrusion in Eurasia	p. 120
III.1.2. The extinction caused by climatic or geological factors	p. 124
III.1.3. Continuity or assimilation	p. 126
III.2. The last Neanderthals – between certainties and controversies	p. 128
III.2.1. Arcy-sur-Cure and Saint-Césaire	p. 128

III.2.2. Vindija, Croatia	p. 131
III.2.3. Mezmaiskaya Cave, Russia	p. 133
III.2.4. The Iberic Peninsula	p. 135
III.3. The late European Mousterian and transition industries	p. 138
III.3.1. Transition industries	p. 138
III.3.2. The late European Mousterian	p. 146
III.4. The appearance of <i>Homo sapiens</i> in Europe	p. 148
III.4.1. Initial Upper Paleolithic	p. 148
III.4.2. Proto-Aurignacian and Aurignacian	p. 150
III.4.3. The first anatomically modern humans in Europe and their relation to <i>Homo neanderthalensis</i>	p. 154
III.5. The chronology of <i>Homo sapiens</i> and <i>Homo neanderthalensis</i> dominance in the Middle East... ..	p. 158

**Chapter IV. THE TRANSITION FROM *HOMO NEANDERTHALENSIS* TO
HOMO SAPIENS ON ROMANIAN TERRITORY – A CONTRIBUTION TO
UNDERSTANDING THE RELATION BETWEEN THE TWO SPECIES**

IV.1. Anthropological discoveries on Romanian territory	p. 162
IV.1.1. <i>Homo neanderthalensis</i> on Romanian territory	p. 162
IV.1.1.1. Bordul Mare Cave	p. 162
IV.1.1.2. Livadița Cave	p. 167
IV.1.2. <i>Homo sapiens</i> in Romania	p. 168
IV.1.2.1. Cioclovina Uscată Cave (Ciclovina Uscată)	p. 168
IV.1.2.2. Muierii Cave (Baia de Fier)	p. 170
IV.1.2.3. Peștera cu Oase, Romania	p. 177
IV.2. The chronostratigraphy of Mousterian and of the transition to Upper Paleolithic seen through paleoclimatic and geochronological research	p. 179
IV.2.1. Cioarei Cave (Boroșteni)	p. 181
IV.2.2. Peștera Curată și Peștera Spurcată (Nandru)	p. 183
IV.2.3. Bordul Mare Cave (Ohaba Ponor)	p. 185
IV.2.4. Hoților Cave (Băile Herculane)	p. 187

IV.2.5. Gura Cheii Cave (Râşnov)	p. 189
IV.3. The transition from Middle to Upper Paleolithic in Romania	p. 191
IV.4. The transition from Middle to Upper Paleolithic in Romania placed in European context	p. 213
CONCLUSIONS	p. 220
BIBLIOGRAPHY	p. 227

ABSTRACT

Keywords: *Homo Neanderthalensis*, *Homo Sapiens*, archaeology, paleolithic, human evolution, transition, cultural evolution, Upper Paleolithic, Middle Paleolithic, material culture, paleoanthropology, migration, prehistory, Mousterian, Aurignacian

The relation between *Homo sapiens* and *Homo neanderthalensis* has been and still is one of the most controversial and debated upon aspects of human evolution, of the dispersion of the two species in the Eurasian area and, most of all, through the implications it brings on the cultural evolution of these two species. This relation, which implies interactions, cultural or genetical exchanges between the aforementioned human species and which, very likely, has caused the downfall and the disappearance of one and the proliferation of the other, is very little understood today. Implicitly, the answers to the fundamental questions surrounding this highly important episode in the history of the most recent human species in Europe, Middle East and western Asia remained mostly hypothetical, due to controversies and the lack of information. To better understand the phenomena that marked the transition from one species to the other, as well as the relation between its representatives, we considered it imperative to have an exhaustive approach, which would consider all aspects related to the evolution of the two species, to their behavioral patterns and the changes they suffered through time, to the regional characteristics of some human groups, to the cognitive evolution of the two species and, most of all, to the pieces of evidence that point to the controversial moment of the interspecies interaction in Europe and, more specifically, in the Romanian geographical area.

The significance and importance of this subject derive from both the complex and exhaustive approach used, as well as from the fundamental paradigm changes that took place over the past couple of years, which are analyzed in this thesis. When we say fundamental paradigm changes, we refer to the redating of the most important sites in Europe, Asia and the Middle East, to the cultural reclassification of some important paleoanthropological findings (such as the Neanderthal fossils recovered from the Châtelperronian level in Arcy-sur-Cure), to arguing against the hypothesis of the Aurignacian being the first form of cultural manifestation of *Homo Sapiens* in Europe but, most importantly, to correlating the latest archaeological findings in the field to the earlier ones. Thus, the importance and significance of the approached subject derives specifically

from the correlations made between the old and latest data, as well as from the explanations provided based on the theoretical and practical changes which took place over the past couple of years. Perhaps of utmost importance is the fact that, beyond trying to find answers to the fundamental questions regarding the relation between the two species, this thesis proposes new methods of approaching prehistorical archeology and advocates the need for interdisciplinary studies, which are imperative in our opinion to understanding prehistorical communities as being part of a complex system, rather than regional particularities. We believe that, in the end, this should be the goal of every archaeological research.

In this doctoral thesis we set out to address four defining aspects of the relation between *Homo sapiens* and *Homo neanderthalensis*, conjugating them into a single, broader picture. Thus, in our opinion, this thesis contributes to scientific research specifically through exhaustively presenting these research elements, grouped into four distinct chapters and, moreover, through reuniting the most important ideas in a single overview, with a focus on the implications it has on the data offered so far by prehistorical sites in Romania.

In the first chapter of this doctoral thesis, we tried to provide an as clear and elaborate as possible overview of the current stage of the research on *Homo Neanderthalensis*. With this premise in mind, we analyzed all existing hypotheses on the origin of this species, based on both the archeological findings and the various data interpretations available. Furthermore, we detailed those aspects related to the behavioral patterns of the Neanderthal man depending on the particularities of each geographical area where traces of such communities were discovered. To this purpose, we analyzed the behavioral pattern of the communities in the Middle East, western Europe, the Italian and Iberian Peninsula, moving on to central and eastern Europe. We have also underlined the behavioral changes revealed by the archeological findings which cover a period of nearly 80 millennia, starting from the presumed colonization of Eurasia some 120,000 years ago. Of great importance to this step was the detailed description of the specifics of the areas and framing them into a bigger picture, which will help in future research. For example, the implications derived from correlating the Micoquien culture in Ripiceni Izvor to similar findings in Crimea or Poland, implicitly from associating the communities on the Prut River to those in the above-mentioned areas and the possibility that the first were located on the latter's migration routes.

Other aspects we considered were the cognitive capabilities of *Homo Neanderthalensis*, the cultural changes that happened through time (where observed), the possible migration routes, as well as the analysis of the way some sites were occupied, looking into how the available resources were exploited. Finally, we tried to underline those archaeological findings which back the cognitive superiority of this human species, by comparing these data with older or more recent ones supporting the opposite.

On a similar conceptual level, the second chapter focuses on the evolution of *Homo Sapiens*, on its dispersion in the Eurasian region, as well as on the fundamental changes which took place on both morphological, as well as cultural levels. Thus, we analyzed the controversies related to the alleged African origin of this species, in an attempt to provide a better understanding by looking at all data currently available. We included all sites which yielded human osteological material older than 100,000 years and we created an overview of the origins of this human species, taking into consideration the morphological differences between the individuals discovered in these sites and, more importantly, the cultural differences and similarities between these sites. Following the same pattern, we approached the evolution of *Homo Sapiens* chronologically in all the Eurasian areas where it made its presence felt. Afterwards, we detailed the cultural innovations discovered in various geographical areas in order to be able to provide a more suggestive image of the dispersion of these cultural particularities in the Eurasian region.

The third chapter is dedicated to the relation between *Homo neanderthalensis* and *Homo sapiens* in Eurasia, as it results from all data revealed by the archeological research conducted so far. We considered the possible interactions between the two species, as well as the cultural and genetical exchanges which these interactions might have generated. We have also tried to depict this interspecies interaction as clearly as possible, together with the implications it might have had on the cultural expressions in the Eurasian region. To achieve this, we discussed not only the so-called transition cultures present in Europe, but also the cultural particularities of the material cultures found in the Middle East, which we consider to be the starting point of Upper Paleolithic, as well as the way in which the dispersion of some human groups can be traced through the proliferation of their creations. Furthermore, we have integrated in this overview the recent discoveries which point not only to a much older than thought before dispersion of *Homo Sapiens* in Europe, but also to the implications these migrations might have had on the existing communities of the time.

In the final chapter of this doctoral thesis, the fourth, we set out to depict a detailed portrayal of the archeological research in Romania, from its earliest days till present time, to review the conclusions drawn based on the research level in various historical periods and, most of all, to provide solutions, at a theoretical level, for future approaches in researching this field. We have thus analyzed all the paleolithic anthropological discoveries made in Romania, together with each of their particularities. We then detailed the importance of correlating the archaeological data with a clear, coherent picture of the climatic changes that took place over the past 120,000 years on our country's territory. We have done so in order to provide a more complex understanding of the human paleolithic communities, of their behavioral pattern and, most importantly, of their association with the various climatic episodes that happened in this geographical area.

We have also underlined, as key-element, the presumed contradictions and controversies related to the substantial age of human fossil remains, as compared to the relatively late emergence of the first manifestations of Upper Paleolithic. The contemporaneity of the two species in this region, advocated for over four decades by Prof. Marin Carciumaru (1980), is a certainty that is once more proven by the anthropological remains discovered in Peștera cu Oase, which belong to a hybrid individual approximately 40,000 years old (calibrated age). The fact that these human fossils were discovered outside a clear material context does nothing but deepen even further the controversies regarding the appearance of Upper Paleolithic in Romania. At present, on Romania's territory, there is only one archaeological site where an over 33,000 years old cultural tradition specific to the Upper Paleolithic was documented. We are talking about the site from Poiana Cireșului, Neamț County, where I was part of the digging campaigns from 2015 to 2018. Looked at through the prism of the data it provided so far, this site is of the highest importance to shedding light on the appearance of our species' first individuals in Romania and, implicitly, on the beginning of Upper Paleolithic in this geographical area. Following the same path of ideas, the site compels us to reinterpret the data regarding not only the emergence of anatomically modern humans on Romanian territory, but also the implications this event has on the relation between the human species which existed at that time in this geographical area.

Another aspect we detailed in this final chapter is related to the question of where to culturally frame the lithic inventory from most of the sites associated to the appearance of Upper Paleolithic in Romania. The seemingly lack of Aurignacian elements from the paleolithic sites which succeed the Mousterian comes to support the proliferation of non-Aurignacian cultures in

Romania and also point to the existence of several migration waves caused by the movement of different communities, with different cultural traditions, in this region located on the border between eastern and western Europe. In this scenario, as underlined throughout this thesis, the anthropological findings may provide answers material cultures can't so far. Paradoxically, such findings precede the beginning of the Upper Paleolithic in Romania. The anthropological remains found in Peștera Muierii, Peștera cu Oase or Peștera Cioclovina indicate, through genetic data and comparative analyses, there have been several migration waves of different communities which crossed the Romanian territory. Furthermore, the techno-typological research conducted on lithic material from the sites in western and eastern Romania may underline the hypothesis of different cultural influences, part eastern European and part central and southern European.

But, as we have explained in this doctoral thesis, the complexity of the phenomena which mark the transition from the Middle to the Upper Paleolithic in Romania cannot be explained solely by culturally defining the lithic material found in paleolithic sites. In order to complete this picture and to understand the role played by *Homo Sapiens* in the disappearance of the Neanderthal man, we need to integrate new interdisciplinary studies in archeological research, studies which would provide clear answers to the questions related to these human species' mobility, behavioral pattern, cognitive capacities or inter-species relations. Of no less importance to this is the in-depth analysis of those potential Paleolithic sites already recorded in Romania, as well as the discovery of new ones, which would add data and information to the ones we already have.